

"OILA VA GENDER" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in
Central Asia*
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в
Центральной Азии*
международный научный рецензируемый журнал

2024/4 (13)

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.

DOI: 26739/2118-9998

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

TAHRIR HAY'ATI RAISI:

EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

NARBAYEVA Tanzila Kamalovna – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*
SAIDOVA Galina Karimovna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich – *psixologiya fanlari doktori, professor.*
ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
BEKMURADOV Adham Sharipovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*
MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna – *pedagogika fanlari doktori, professor.*
RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SAIDOV Akmal Xolmatovich – *yuridik fanlari doktori, professor.*
YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*
TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna – *tibbiyot fanlari nomzodi.*
ZOXIDOV Azamat Azamjonovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
ZIYAYEV Azamad Xamidovich – *tarix fanlari doktori, professor.*
ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li – *psixologiya fanlari doktori.*
TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Эгамбердиева Нодира Мелибаевна (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Нарбаева Танзила Камаловна – *доктор социологических наук, профессор.*
Сандова Галина Каримовна – *доктор экономических наук, профессор.*
Шоумаров Гайрат Бахрамович – *доктор психологических наук, профессор.*
Абдураманов Хамид Худайbergenovich (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*
Бекмуратов Адхам Шарипович – *доктор экономических наук, профессор.*
Маъруфова Гулнора Махмудовна – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиси по вопросам женщины и гендерного равенства.*
Мусурманова Айниса Мусурмановна – *доктор педагогических наук, профессор.*
Рахимова Нигина Хайруллаевна – *доктор экономических наук, профессор.*
Сандов Акмал Холматович – *доктор юридических наук, профессор.*
Якубжанова Дилобар Батировна – *доктор педагогических наук, доцент.*
Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна – *кандидат медицинских наук.*
Зохилов Азамат Азамjonovich – *доктор экономических наук, профессор.*
Зияев Азамат Хамидович – *доктор исторических наук, профессор.*
Абдусаматов Хасанбой Усмонjon угли – *доктор психологических наук.*
Туракулов Улугбек Холбутаевич – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna
(*Editor-in-Chief*) – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

MEMBERS OF THE EDITING BOARD:

Narbayeva Tanzila Kamalovna – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*
Saidova Galina Karimovna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Shoumarov Ghayrat Bakhramovich – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*
Abduramanov Khamid Khudaybergenovich (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Bekmuradov Adkham Sharipovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Marufova Gulnora Makhmudovna – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*
Musurmanova Aynisa Musurmanovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*
Rakhimova Nigina Khayrullayevna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Saidov Akmal Kholmatovich – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*
Yakubjanova Dilobar Batirovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*
Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna – *Candidate of Medical sciences.*
Zokhidov Azamat Azamjonovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Ziyayev Azamad Khamidovich – *Doctor of Historical sciences, Professor.*
Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli – *Doctor of Psychological Sciences.*
Torakulov Ulugbek Holbutayevich – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

XALQARO TAHRIR HAY'ATI:

Doktor Rashmini Koparkar,
Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti
Xalqaro tadqiqotlar maktabi,
Javoharlal Neru universiteti,
Nyu-Dehli, Hindiston

Artamonova Yekaterina Iosifovna,
Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,
pedagogika fanlari doktori, professor

Doktor Priti Kesavan,
Texnologiya fakulteti boshlig'i,
London biznes va moliya maktabi,
Singapur

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Доктор Рашмини Копаркар,
Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,
Школа международных исследований,
Университет Джавахарлала Неру,
Нью-Дели, Индия

Артамонова Екатерина Иосифовна,
Челябинский государственный институт культуры,
доктор педагогических наук,
профессор

Доктор Прити Кесаван,
Руководитель Технологического факультета
Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Dr. Rashmini Koparkar
Assistant Professor
Centre for Russian and Central Asian Studies
School of International Studies
Jawaharlal Nehru University
New Delhi, India

Artamonova Yekaterina Iosifovna
Chelyabinsk State Institute of Culture
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Dr. Preethi Kesavan
Head, School of Technology
London School of Business and Finance, Singapore

SOTSILOGIYA

Zaitov E.X. O‘zbekistonda mahalla institutining mustaqillik yillaridagi rivojlanishi.....	4
Imomnazarov H.I. Yosh oilalarda ijtimoiy munosabatlar: muammolar va ularning yechimi	9
Usmonova R.M. Xotin-qizlarning norasmiy bandligini ijtimoiy jihatdan tadqiq etishdagi ilmiy yondashuvlar	15
Abdiraimova Sh.A. Uzoq umr ko‘ruvchilarga xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish yo‘nalishlari	22

OILA VA JAMIYAT

Saydivaliyeva X.X. “Ayollar huquqlari” va “gender tengligi” tushunchalari: o‘zaro munosabat va farqlar.....	29
Abdullaxo‘jayev A. Ibrat matbaachiligining vujudga kelishi va jadid g‘oyalarining yoyilishidagi ahamiyati.....	37
Xolmuratova M.M. O‘smirlarning pulga bo‘lgan munosabatida jamiyatning ijtimoiy-psixologik ta’siri.....	45
Hashimova G.I. Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy-huquqiy himoya qilishning faol shakllari va ijtimoiy-huquqiy himoyasi tizimi.....	50
Sattarova Sh.Q. Pedagoglar faoliyatida pozitiv fikrlashning ilmiy-nazariy asoslari	55

PSIXOLOGIYA

Mahkamova D.B. Xotin-qizlar professional ijtimoiy moslashuvining psixologik aspektlari.....	60
Ishonkulova N.I. Oilaviy munosabatlarda destruktiv nizolar namoyon bo‘lishining psixologik xususiyatlari	68
Askarova G. Development of coping behavior	73
Nazarova M.Y. Zo‘ravonlikka uchragan ayollarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	77
Jumabekov Z.X. G‘arb faylasuflari qarashlarida hasad muammosining o‘rganilganlik holati.....	83
Sadullayeva J.I. Tadqiqotlarda ayollar migratsiyasining oilaviy munosabatlarga ta’siri o‘rganilganligi.....	90

PEDAGOGIKA

Mavlonov B.B. O‘smirlarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlanishida oiladagi tarbiya usullarining o‘rni.....	94
Nomozova O‘.A. Oilada er va xotin nutqidagi gender jihatlarining oilaviy munosabatlarga ta’siri	100
Qurbonova B.N. Mustaqil ta’lim jarayonida talabalarning ijodkorligini shakllantirish	105
Axmedova D.X. Interfaol ta’lim jarayonida rag‘batlantirishning gender yondashuvi va uning o‘ziga xos xususiyatlari.....	111
Yakubov O.T. Farzand tarbiyasida ota-onaning asosiy vazifalari va funksiyalari	119

ILMIY YANGILIKLAR VA TAHLILLAR

Abdulazizova N.B. Ayollarning pensiya ta’minoti masalasini yechish yo‘llari: ilg‘or tajriba va zamonaviy tendensiyalar.....	124
--	-----

Ishonkulova Norbiye Islamovna,
Qarshi davlat universiteti tadqiqotchisi

OILAVIY MUNOSABATLARDA DESTRUKTIV NIZOLAR NAMOYON BO'LISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada bir-birlariga nisbatan salbiy munosabatda bo'luvchi, bir-birlari bilan nizolashib turuvchi ota-onalar, ularning turmush tarzi, bir-birlariga va farzandlarga nisbatan bo'lgan o'zaro munosabatlari, oiladagi nizo va uning asosiy sabablari, oila a'zolarining o'zaro munosabatlarida jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan masalalar bayon etilgan.

Tayanch so'zlar: oila, an'analar, nizo, nizo sabablari, nizo turlari, maqsad, ishonch, turmush tarzi.

Аннотация. В статье рассматриваются негативные и конфликтные отношения родителей к друг другу, их образ жизни, влияние конфликтов в семье на взаимоотношения детей и его основные причины, а также указаны проблемы в этих взаимоотношениях, которые могут привести к серьезным последствиям.

Ключевые слова: семья, традиции, конфликт, причины конфликта, виды конфликта, цель, доверие, образ жизни.

Annotation. The article examines the negative and conflictual attitudes of parents towards each other, their lifestyle, the impact of conflicts in the family on the relationships of children and its main causes, as well as problems in these relationships that can lead to serious consequences are identified.

Keywords: family, traditions, conflict, causes of conflict, types of conflict, purpose, trust, lifestyle.

Kirish. Har bir davlatning kelajagi uchun jismoniy va ma'naviy jihatdan sog'lom avlodni tarbiyalash, shakllantirish hamda uning axloqiy asoslarini mustahkamlashda oila institutining o'rni g'oyatda muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, oila shaxsning ijtimoiy, diniy va ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan jamiyatning asosiy bo'g'inidir. Oila inson hayotining tarixan shakllangan qismi bo'lib, nikoh yoki qarindoshlik asosidagi munosabatlar, hayotning birligini mujassamlashtirgan kichik ijtimoiy guruh hisoblanadi. Oilaviy kelib chiqishi bo'yicha sinflar, millatlar va davlatlar, hatto ibtidoiy davrda ham sodir bo'lgan jaroyondir. Insonga hayot, dunyo va

qadriyatlar haqidagi birinchi asosiy bilimlarni ham beradigan mikrojamiyat bu oiladir. Bolalar oiladagi ijtimoiy munosabatlar haqida hamma narsani aynan oilada o'zlashtiradi, umri davomida ularda chuqur iz qoldirgan amaliy ko'nikmalarga ham aynan oilada ega bo'ladilar. Oila bu inson, uning ichki va psixologik dunyosi, shaxsiy xususiyatlarini belgilaydigan asosiy makon sanaladi.

O'zbekistonning buguni, ertasi, ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy turmush tarzi va uni yuksak darajaga ko'tarish ham aynan o'sha oilalarda tarbiya topgan yoshlar qo'lida. Modomiki, shunday ekan, oilaviy tarbiya asosida endigina hayotga qadam qo'yib kelayotgan yoshlarning ongiga shunday

tushunchani singdirish kerakki, ular davlatimiz o'rtaga qo'yayotgan muammolarni bajarish, avvalo, ularning kuch-quvvatlariga, bilim va sabotlariga, g'ayrat shijoatlariga, fidokorliklari va mehnatsevarliklariga bog'liq ekanligini tushunib yetsin. Oila so'ziga ilmiy manbalarda turlicha ta'rif beriladi. Oila – arabcha “oil” so'zidan olingan bo'lib, u “ayolmand”, “niyozmand” degan ma'nolarni bildiradi. “O'zbek tilining izohli lug'ati”ning uchinchi kitobida bu so'z “er-xotun, ularning bola-chaqalari va eng yaqin tug'ishganlari yashovchi xonadon”, “Bir maqsad bilan birlashgan kishilar” ma'nosini anglatadi, deya ta'rif berilgan.

“Eng katta baxt, men buni ming marta qaytarishdan charchamayman, oilamiz tinch bo'lsin! Oila kichik vatan, oila tinch bo'lsa, baxtli bo'lsa, vatan tinch bo'ladi. O'sha baxtli kunlarni, vatanimizning, yoshlarimizning kamolini hozir niyat qilayotganimiz kabi ko'rish hammamizga nasib etsin!», deya ta'kidlagan edi O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev¹. Mazkur fikrdan ko'rinib turibdiki, oilalar tinchligidan jamiyat ham manfaatdor.

Dunyodagi barcha mavjudot juft-juft etib yaratilgani, juft bo'lib yashash zamirida xayotning davomiyligi yotadi, inson uchun esa nafaqat juft bo'lib yashash, balki oila qurib yashash baxtiga musharraf bo'lgan, chunki jufti-xaloli, farzandlari va qarindosh urug'lar bilan bir umr uzilmas rishtalar bilan bog'lanib yashash faqat insongagina xos fazilatdir. Ko'p asrlik tajribalar shuni ko'rsatadiki, jamiyatning haqiqiy boyligi - inson, inson avlodidir. Shuning uchun ham ajdodlarimiz o'z nasllarini umumbashariy tuyg'ular va milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalab kelganlar. Shu tariqa tilimiz va dinimizni asrab-avaylab kelganlar. Chunki har bir oqil insonning muqaddas vazifasi, hayotining ma'nosi - qobil farzandalar o'stirish, kamolini ko'rish, ota-onasiga, oilasiga, jamiyatga, Vatanga sadoqatli qilib tarbiyalashdan iboratdir. Bunday mas'uliyatli vazifani bajarishda oila va ota-ona muhim o'rin tutadi.

Yosh avlodni har tamonlama mukammal shaxs qilib tarbiyalashdek ma'suliyatli vazifa ota-ona zimmasida. Chunki bolada iroda, odatlar, fe'l-atvor, xulq, atrof-muhitga munosabat, e'tiqod

¹ Sh. Mirziyoyevning 2018-yil, 19-yanvar kuni xalq deputatlari Surxondaryo viloyati kengashining navbatdan tashqari sessiyasidagi nutqi.

va qarashlar vujudga keladi. Ana shulardan kelib chiqib, turmushda insonni kamol toptirish sharoitlari, ta'sir ko'rsatish imkoniyatlarini izchil o'rganmay turib, shaxsning xususiyatlari va ularni keltirib chiqaruvchi omillar to'g'risida fikr yuritish mumkin emas. Ma'lumki, nikohga va yaqin qarindoshlikka asoslangan axloqiy mas'uliyat, o'zaro hurmat, tushunish va mehr-muhabbat umumiyligi bilan bog'langan kichik ijtimoiy guruh “oila” deyiladi². Oila murkkab ijtimoiy guruh bo'lib, biologik, ijtimoiy, axloqiy, mafkuraviy va ruhiy munosabatlarning birlashuvi natijasida vujudga keladi. Shu sababli turmushdagi va oila a'zolari munosabatlaridagi o'zgarishlar uning moddiy-maishiy va iqtisodiy negizi o'zgarishiga bevosita bog'liqdir.

Maqsad va uni asoslash. Oila va oilaviy munosabatlar masalasi doim tadqiq etilgan dolzarb masalalardan sanaladi. Bu masalada olimlar turli fikrlarni bildiradilar. Masalan, nemis faylasufi G.Gegel “Nikoh faqat oila tushunchasining bevosita ta'siridir”, deya ta'kidlanagan. Rossiyalik etnograf olim L.Ya.Shterbergning yozishicha, erkak va ayol o'rtasidagi jinsiy munosabatni nikoh, deb atash uchun u jamiyat tomonidan rasmiy tasdiqlangan hamda tomonlar to'la teng huquqli bo'lishi lozim. Platon ham “Har bir nikoh davlat uchun foydali bo'lishi kerak”, deb yozgan edi. Aristotelning fikricha, “Har bir oddiy odamning tabiati, uning siyosiy tizimga kirishganligi bilan belgilanadi, har bir oila esa, davlatning bir qismini tashkil etadi”. Jan Jak Russo o'zining alohida demokratik qarashlari bilan ajralib turgan va jinslararo tengsizlikning qonuniyligini rad qilgan. Russo ular orasidagi tabiiy funksional va ijtimoiy farqlarga katta ahamiyat berib, ayol va erkakning alohida xususiyatlariga differensial yondoshishni taklif qilgan.

Nemis faylasufi Kant va Fitxening oila va nikoh qarashlari haqidagi fikrga oila va nikoh muammolariga erkak va ayol orasidagi huquqlarning tabiiy tengsizligi nazariyasidan kelib chiqib yondoshganlar. Ular “nikoh – ma'naviy va huquqiy institut, uni qonun bilan boshqarish kerak” deb hisoblashgan.

Buyuk alloma Abu Rayxon Beruniy o'zining “Yodgorliklar”, “Hindiston”, “Kitob as-Saydoni”, “Al-Qonuni al-Mas'udiy” kabi asarlarida oila, oilada

² Shoumarov G'. B va bosh. Oila psixologiyasi T.:2008.- 254 b.

ota-ona tarbiyasi xususida qimmatli fikrlar bildirgan. Abu Ali ibn Sinoning “Ishoroat”, “Donishnoma”, “Tib qonunlari”, “Tadbiri manzil” va boshqa asarlarida oila va oila tarbiyasi masalasida qimmatli fikrlari mavjud. Uning ta’kidlashicha, “Agar oilada, oila boshlig’i tajribasizlik, no’noqlik qilsa, u oila a’zolarini yaxshi tarbiyalay olmaydi va oqibatda yomon natijalar kelib chiqadi”.

Zardushtiylikning muqaddas kitobi “Avesto”da keltirilgan oila va nikoh odoblari, ota-onalar va farzandlar munosabati, ularning burch va vazifalari, uylanish va kelin tanlash xususidagi g’oyatda qimmatli fikrlar bugun ham o’z ahamiyatini yo’qotmagan³. Demak, ushbu ma’lumotlardan ko’rinib turibdiki, oila va oilaviy munosabatlar har doim o’rganilishi talab etiladigan psixologiya tarmog’i hisoblanadi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. Oila a’zolarining bir-birlariga g’amxo’rlik qilishi, o’zaro ishonch asosida fikr va tuyg’ularni baham ko’rishi, kerak bo’lganda o’zaro yon berish, dono va oqilona yashashdan kelib chiqadi. Oilaviy munosabatlarda katta-kichik masala yo’q... O’z-o’zidan kichik hisoblangan masalani kattalashtirish, jiddiy mojaro darajasiga olib chiqish yoki katta ziddiyatlarni sabr va vazminlik bilan hal qilish mumkin. Binobarin, yoshlar o’z oilasi yaxlitligini saqlash yo’lida jamiyat oldida jiddiy mas’uliyat borligini anglashi kerak. Chunki nikohning asosi muhabbat, burch va mas’uliyat tuyg’ularining birligidir.

Oilaviy munosabatlarda oila a’zolarining muloqot ko’rinishlari quyidagicha tuzilishiga ega:

1. Bobo-buvi hamda oilaning boshqa barcha a’zolarining aloqasi.
2. Ota-onaning o’zaro munosabatlari.
3. Ota-ona va farzandlar orasidagi muloqot.
4. Farzandlarning o’zaro munosabatlari.
5. Kelinning barcha oila a’zolari bilan munosabati.
6. Kelinlarning (ovsinlar) o’zaro muloqot odoblari.

Demak, bundan ko’rinadiki, oila a’zolarining muloqot va munosabatlarida turli ziddiyatli holatlar va nizolar uchrab turadi. Oilada o’zaro kelishmovchilik yoki qarama-qarshilik munosabati “nizo” deyiladi. Agarki, nizo hech qanday sababsiz bo’lsa, ya’ni hech qanday asosga ega bo’lmasa, unda

³ Hasanov S. Olam ko’zgusi. – Xorazm ma’rifati “O’qituvchi”, 1996. –304 b

bu holatda yuzaga keladigan nizo “destruktiv nizo” deyiladi. Bunday nizolar oila a’zolari o’rtasidagi munosabatlarni barbod etadi. Oilada jiddiy sababga ega bo’lmagan nizolar uchrab turishi tabiiy, biroq bunday nizolar ko’payib borsa va o’z vaqtida ularning oldi olinmasa, konstruktiv nizo destruktiv nizoga aylanadi, ya’ni oilada oila a’zolarining bir-biridan nafratlanish, nafrat holatlarini oshkora namoyish etish, bo’lar-bo’lmasga janjal uyishtirish, har bir so’zdan salbiy ma’no izlash, bir-birlarining qadr-qimmatini yerga urish, kamsitish, o’z fikrini zo’rlab boshqalarga singdirish, muammolarni hal qilishdan bosh tortish harakatida bo’laveradi.

Turmushdagi samimiy va oqilona munosabatlar, ruhiy iliq ta’siri natijasida oila a’zolarida kamtarlik, ko’ngilchanglik, iltifot, sabr, uyatchanglik, yaxshilik, yumshoqlik, dilkashlik, mehribonlik, talabchanlik, mehnatsevarlik, vijdonlilik, mehnatga mas’uliyat, ozodalik, izzat-nafs, tejab tergash kabi shaxs xislatlari tarkib topadi. Agarda oilalardagi turmush munosabatlari qo’pollik va andishasizlik negiziga qurilgan bo’lsa, u oila a’zolarining ruhiy dunyosida kekkayish, pismiqlik, ko’pchilik tomonidan qabul qilingan xatti-harakatlar qoidalarini sezmaslik, ularni mensimaslik, yalqovlik, ma’sulyatsizlik, ifloslik, bag’ritoshlik, shuhratparaslik va dimog’dorlik illatlari unib chiqadi.

Oilaviy nizolar uchun ota-onaning pedagogik bilimi, ma’lumoti, madaniyati, moddiy yetishmovchilikning yo’qligining o’zi yetarli emas. Oiladagi muhit yaxshilansagina yuqoridagi faktlar ma’lum rol o’ynaydi. Shunday qilib, janjallar va kelishmovchiliklar, jahldorlik va o’z-o’zini boshqara olmaslik muhim ahamiyat kasb etadi.

Oilada o’zaro kelishmovchiliklar, asosan, er-xotinning ma’lum bir talabining qondirilmaganligidan kelib chiqadi.

V.A.Sisenko janjallarning sabablarini quydagilarda deb ko’rsatadi:

1. O’zining “men”ining tan olinmaganligi, hurmat va e’tiborning yetishmasligidan kelib chiqadigan nizolar.

2. Jinsiy qoniqmaslik oqibatida kelib chiqadgan janjallar, tushunmovchiliklar.

D. Berns oilaviy munosabatlarning salbiy rivojlanishida quydagi sabablarni keltiradi:

– bir-biriga qat’iyan qarama-qarshi fikr bildirish (oq va qora);

– hodisa va turmushda yuzaga keladigan voqealarni yuzga solish;

– turmush o'rtog'ini doimi tanqid qilish, uning kamchiliklarini eslatib turish;

– hamma narsaga salbiy qarash, teskari burish;

– atrofda sodir bo'ladigan ishlarga his-tuyg'u bilan javob berish.

Ilmiy tadqiqotlar natijasi shuni ko'rsatadiki, oilalardagi nizolarning sabablari: iqtisodiy muammolar, er-xotinning oilasi bilan munosabatlari, muloqot shakllari, qaror qabul qilish, er-xotin xarakterining moslik darajasi, ulardagi yosh tafovutlari, er-xotinning ehtiyojlari, ularning tarbiyasi, o'zaro huquq va burchlari, oiladagi mehnat taqsimoti, bolalarga ko'rsatilayotgan g'amxo'rlik, moliyaviy sabablar (oilani qo'llab-quvvatlash, pul sarflash, uy-joy muammosi) va boshqa ko'p mavzularga misol keltirishimiz mumkin.

Hozirgi vaqtda oila munosabatlarida yuzaga keladigan noxush hodisalar, turli jinoyatlar, birovning joniga qasd qilish, rashk oqibatida er-xotin o'rtasidagi qotilliklar, o'z joniga qasd qilish, tan jarohatlari, asab tizimi bilan bog'liq xastaliklar, xiyonat, bolalar tarbiyasining buzilishi va shu kabi qator ko'ngilsizliklarning aksariyati oilalarga to'g'ri keladi. Shuning uchun ham yoshlarimiz turmush qurishdan oldin hozirgi zamon oilasining ijtimoiy psixologik xususiyatlari, oilaning vazifalari, er-xotin munosabati, er-xotin o'rtasidagi nizolar, oilaviy nizolar va oila psixologiyasiga oid ma'lumotlarga ega bo'lishlari zarur. Yoshlarimiz esa er-xotin nizolarini jiddiy, ayanchli oqibatlarga olib keluvchi: ajratuvchi "men" xarakteridagi "chegaralanmagan" turlaridan ogoh bo'lishi, o'z hayotlarida shu toifa nizolarni yuzaga keltirmaslik, ularning oldini olish va bartaraf etishda yetarlicha ma'lumotlarga ega bo'lishi maqsadga muvofiq.

Oilaviy munosabatlar psixologlarning doimiy diqqat markazida bo'lgan jarayon hisoblanadi. Jumladan, A.A.Kronik va S.A.Kroniklar oilaviy munosabatlarni o'rganib, ularning munosabatidagi hissiyotlar ijobiyligini saqlashda quydagilarni taklif qiladi:

1. Birgalikda o'tkazilgan yaxshi munosabatlar va yaxshi kunlar haqidagi xotiralarni asrash.

2. Birgalikda o'tkazilgan yillarga, kunlarga va daqiqalarga ijodiy yondoshish, hozirgi kun bilan yashash.

3. Birgalikda kelajakka intilish, umumiy rejalar tuzish, birgalikdagi hayot qiziqarli, yorqin va mustahkam bo'lishiga intilish.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, oilaviy munosabatlarda ziddiyatlar yuzaga kelishining asosiy sabablaridan biri muloqot jarayonida yuzaga keladigan to'siqlar ekan.

Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, oila a'zolarining muloqoti jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan to'siqlarning quyidagi turlarini farqlash mumkin: psixologik, vaziyatli, mazmuniy va motivatsion to'siqlar. Psixologik to'siq – bu suhbatlashayotgan kishiga ma'qul tushmay qolishdan qo'rqish, u tomondan inkor etilish va fikrlarini kalaka qilinishdan qo'rqish, suhbatdoshining qo'pollik bilan javob berishi ehtimoli mavjudligidan xavotirlanish kabilar tufayli fikrlarini bayon etishdan qo'rqish. Vaziyatli to'siqlar suhbat jarayonida oila a'zolarining bir xil vaziyatni turlicha tusunishlari, unga turlicha yondashishlari bilan bog'liq. Mazmuniy to'siqlar – bu vaziyatda suhbatdoshini tushunmaslik sababli uning fikri qanday ma'noda aytilgani, u qanday fikrni va nimani nazarda tutgani va bu nimaga olib borishi hamda shu kabi mulohazalarga borishi tufayli yuzaga keladi. Motivatsion to'siqlar shunday vaziyatlarda yuzaga keladiki, bunda gapirayotgan odam yo o'zi bayon qilayotgan fikrning motivini yetarlicha anglay olmaydi yoki u atayin ular (asosiy motiv) ni yashirishga harakat qilayotgan bo'lishi mumkin.

Shu bilan birga, muloqotga to'siq bo'lib, suhbatdoshlarning psixologik madaniyatlilik nuqsonlaridan biri – ularning na eshitishni va na tinglashni bilmasligi, "qayta aloqaning" yo'qligi xizmat qilishi mumkin.⁴

Shuningdek, oila sog'lom ma'naviy muhitga ega bo'lishi, er-xotin ma'naviy jihatdan bir-biriga munosib bo'lishi lozim. Aslida, ma'naviy tengsizlik ijtimoiy tengsizlikning bir bo'lagi hisoblanadi. Oila muhiti mehr-oqibat, o'zaro hurmat, tinch-totuvlik, eng avvalo, oilaning ma'naviy dunyosiga borib taqaladi. Ma'naviy nokomillik bilan moddiy farovonlikka erishish qiyin, negaki, notinch xonadondan fayz-baraka tez ko'tariladi.

⁴ Oila psixologiyasi: Akad. litsey va kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun o'quv qo'l. / G.B.Shoumarov, I.O.Haydarov, N.A.Sog'inov va boshq.; G'.B.Shoumarovning tahriri ostida; O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi, O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi. - T.: «Sharq», 2008. -296 b.

Yakuniy qism. Oilaviy munosabatlarda nizolar namoyon bo'lishining oldini olish va oilaning mustahkamligini ta'minlashda quyidagi takliflarni berish o'rinli:

- er-xotinning oilani saqlashga birdek intilishi;
  - oila manfaati yo'lida kelishib, bamaslahat ish qilish;
  - oilaviy ishlarda tashabbus ko'rsatish, o'z hissasini er-xotinning ikkisi ham baravar qo'llashi;
  - mavjud muammolarga, oilani unutmagan holda, birgalikda yechim topish;
  - qiyin va og'ir kunlarda birga bo'lish, bir-birini qo'llab-quvvatlash;
  - er-xotin tashqi ko'rinishida estetik jozibani saqlash;
  - oiladi o'zini tuta bilish;
  - oilada ishonch, quvonch va mehr-oqibat sharoitini yaratish;
- Shu bilan birga, oilani mustahkamligini ta'minlashda:
- oilada ota-ona obro' va e'tiborining yuqori darajada bo'lishi;
  - oilada oilaviy muammolar va bola tarbiyasi masalasining to'g'ri yo'lga qo'yilishi;
  - ota-ona va farzandlar o'z burchlarini to'g'ri anglashlari;

– oilada ota o'z yetakchilik vazifasini talab doirasida o'tashi;

– onaning mehribon, yaxshi tarbiyachi, vafoli yor, mehr-shavqatli, farosatli, tejamkor va yaxshi pazanda bo'lishi;

– oilada milliy va islomiy qadriyatlarga to'liq amal qilinishi;

– farzandlarni milliy urf-odatlar va marosimlar bilan tanishtirib borish va aynan shu ruhda tarbiyalash;

– oilaning mahalla, qo'ni-qo'shnilar va maktab bilan yaqin aloqada bo'lishi;

– oilada muomala munosabatining to'g'ri yo'lga qo'yilishi va boshqa shunga o'xshash omillarga e'tibor qaratilishi.

Fikrimizni yakunlar ekanmiz, yurtimizda o'sib, ulg'ayib kelayotgan yoshlarni mustaqil hayotga qadam qo'yishlari, yetuk shaxs sifatida shakllanishlari, jamiyatda o'z o'rnini topishlari uchun, avvalo, oilada osoyishtalik, inoqlik, toza psixologik muhitni barqarorlashtirishimiz lozimligini eslatib o'tmoqchimiz. Zero, bularning barchasi farzandlarimizning o'ziga, kelajagiga bo'lgan ishonch hissini uyg'otishga asosiy omil bo'lib xizmat qilsin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sh. Mirziyoyevning 2018-yil, 19-yanvardagi Xalq deputatlari Surxondaryo viloyati kengashining navbatdan tashqari sessiyasidagi nutqi.
2. Shoumarov G'.B. va bosh. Oila psixologiyasi. – Toshkent, 2008. – 254 b.
3. Hasanov S. Olam ko'zgusi. "Xorazm ma'rifati", "O'qituvchi", 1996. –304 b.
4. Oila psixologiyasi: akademik litsey va kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun o'quv qo'llanma. / G'.B.Shoumarov, I.O.Haydarov, N.A.Sog'inov va b.; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi, O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi. – Toshkent: Sharq, 2008. – 296 b.
5. Cəmilə Köçəri qızı İsbəndiyarova. Ailə dəyərlərini simvollaşdıran kultlar. Bakı, "Elm və təhsil" nəşriyyatı, 2018, 64 səh.

“OILA VA GENDER” ILMIIY-TADQIQOT INSTITUTI
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ «СЕМЬЯ И ГЕНДЕР»
“FAMILY AND GENDER” RESEARCH INSTITUTE

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT,
GENDER VA OILA

Общество, гендер и семья в Центральной Азии
Society, Gender and Family in Central Asia

xalqaro ilmiy jurnali

международный научный журнал

international academic journal

2024/4 (13)

DOI: 26739/2118-9998

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli
“Ommaviy axborot vositasi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida guvohnoma”si olingan.

*Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO‘YXATI (2019)ga
pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun
ilmiy maqolalar e‘lon qilinishi mumkin bo‘lgan jurnal sifatida ro‘yxatga olingan.*

MUASSIS:

“Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti

JURNAL TAHRIRIYATI:

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**

Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**

Mas‘ul kotib: **Mavlonov B.**

Muharrirlar: **Yunusov U., Nomozova O‘.,
Razzakova N., Sobirova E.,
Jabborov U.**

Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**

Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**

Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

*Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e‘tiborga olgan
holda jurnalga havola berilishi shart.*

*Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy
ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.*

1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 27.12.2024.

“Times New Roman” garniturasini. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,

M.Ismoiliy ko‘chasi 1-G uy.